

HUKUK TOPLUMU VE SORUMLULUKLARIMIZ(*)

1980'lerde ortaya atılan 'iletişim toplum' ve ' bilgi toplumu' kavramları her ne kadar toplumu motive etmek için sıkça kullanılır olsa da, teknolojinin ve buna bağlı olarak iletişimin gelişmesi, bu iki kavramın önemini arttırmaktadır.

İletişim toplumu ve bilgi toplumu günümüzde, her türlü mal ve hizmet üretiminde bilgi teknolojilerini kullanabilen toplumları ifade ettiğine göre; sadece bilgi toplumu kavramını esas alarak, bilgi toplumunda en çok gerekli fakat en az kullanılan hukukun ve hukukun dayattığı sorumlulukların değerlendirilmesine oldukça az rastlanılmaktadır.

Bazı kavramların önemi, kavramların çağrıştırdıklarından ziyade, bu kavramlar ışığında ilgililerinin sorumluluklarında yatmaktadır. Bilgi toplumu kavramı konu edinildiğinde de, iki tür ilgiliden bahsetmek mümkündür. Birincisi, bilgi toplumu imkanlarını (teknolojik her türlü aracı), insanların fişlemek ve teknolojiyi hürriyetlerin kısıtlanmasında araç olarak kullanmak isteyen devlet aygıtı ve bu aygıttan haksız bir şekilde beslenenler; ikincisi, bilgi toplumunun imkanları olan teknolojiyi, hukukun kitlelere tanıtılması ve benimsetilmesi faaliyetinde kullananlar veya kullanılması gerekenlerdir.

Devlet ve devletten en üst düzeyde nem'alananlar, bilgi toplumunun imkanlarını, gerektiğinde manüple ederek veya kışkırtarak, temel hak ve özgürlükleri, yoğun propaganda bombardımanı altında oluşturulan bir takım bahanelerle engelleyebilmektedir. Bunun karşısında, toplumun temel hak ve özgürlüklerini kendi hak ve özgürlükler ile özdeşleştirenler, devlet veya devletten beslenenler kadar, teknolojiyi gerçekçi bir şekilde kullanamadıklarından görevlerini yapamamanın ezikliği içinde kıvrınmaktadırlar.

O halde denilebilir ki, 'iletişim toplumu'na, 'bilgi toplumu'na ve 'hukuk toplumu'na ulaşabilmek; bilgiyi ve teknolojiyi, bireyin ve toplumun özgürlüklerini geliştirmede, mutlu ve yaradılış esprisine uygun yaşam tarzı elde etmesinde araç kılabilmeyle mümkün olacaktır. Aksi halde, bilgi ve teknoloji ve bunların bileşiminden oluşturulan kavramlar, kendi ellerimizle imal ettiğimiz zincirli ve tutsaklı bir yaşam için birer araç olarak kullanılacaklardır. Bugün yaşanan kısıtlı hukuk düzeninin temelinde, bu olguyu yaşamaktayız.

Hukuk toplumu/Hukuk devleti

Bilgi toplumu, bilginin en üst seviyede kitlelere ulaştırabildiği bir toplum yapısını ifade ettiğine göre; bilgiyi ulaştırmak, bilgilerin ulaştırılmasına zemin hazırlanan bir toplum yapısını gerekli kılmaktadır. Bu zemin de, her türlü teknolojik imkanın kullanılabilmesi, bu imkanları kullanmanın en temel hak olduğu bilincine varmış, bunun kuralları en akılcı bir biçimde belirlemiş toplum olabilecektir. Böyle bir toplumda hukuk, '**karmaşksız**', '**uyulabilen**' ve '**etkili**'dir. Kanunu bilmemek mazeret sayılamaz prensibinin gereği olarak, herkesin ulaşabileceği, fitrata ve evrensel değerlere aykırı olmayan ve etkili bir biçimde herkese eşit uygulanabilen bir hukuk düzeni, bu düzenin gerektirdiği tüm bu koşulları öngörebilen bir toplum içinde gerçekleştirilebilir. Böyle bir topluma '**hukuk toplumu**' adı verilebilir.

* YENİ ŞAFAK Gazetesinde 12 Mayıs 1998'de yayınlanmıştır.

Bilhassa son yıllarda hepimizin iştıyakla ve defaatle vurgulamaya çalıştığımız hukuk devleti de yine, yukarıda vasıflandırmaya çalıştığımız bir toplum içinde, yani hukuk toplumu içinde mümkün olabilir. Diğer bir deyişle, hukuka inanmış özel ve tüzel 'kişi'lerin çoğunluğu oluşturmadığı; yönetimi seçilmişlere değil de, yönetme erkini gasp eden atanmışlara devreden, tüm bu özellikleri dolayısıyla hukuk toplumu evresine ulaşmamış kitleler yığınının, hukuk devletine ulaşabilmesini mümkün görememekteyiz.

Hukuk toplumu ve hukuk devleti, birey-toplum-devlet ilişkilerinde belirli kaidelere dayanan bir sosyal yapıyı ifade etmektedir. Bu sosyal yapı içinde, yetkilerin kullanımı yönünden '**kuvvetler ayrılığı**' temel hak ve özgürlükler yönünden '**evrensel değerler**' pozitif hukuk yönünden de tarih boyunca oluşturulmuş ve bir kısmı da az da olsa mevzuatta yansımış '**hukukun genel ilkeleri**' önemli yer tutmaktadır. Ayrıca değerler ve ilkeler hukuk sistemlerinin olmazsa olmazları haline gelmiştir. Tüm bu belirlenmeler,ahlaki değerler üzerinde konsensus oluşturmuş, her türlü bilgi gibi hukuk bilgisini ve uygulamasını da insan gereğinden hareketle sistemleştirebilen hukuk toplumu tarafından gerçekleştirilebilir. Aksi bir hal ise, bugün içinde bulunduğumuz kaos ortamı demektir ki, buna hukuk toplumu denemeyeceği gibi, bu toplumun kurallarını belirleyen aygıtta da hukuk devleti denemeyecektir.

Bireysel ve toplumsal sorumluluk

Hukuk toplumunun mutlaka bir 'bilgi toplumu'nda var olabileceğine inanma; hukuk bilgisinin araştırılması, geliştirilmesi ve topluma ulaştırılması safhasını beraberinde getirmektedir. Bilginin sürekliliği, teknolojinin inanılmaz hızla gelişmesinden anlaşılmaktadır. Bu nedendir ki, en birim olan bireyden ve aileden başlayarak, topluma karşı sorumluluk taşıyan tüm '**kişi**' ve '**kurum**'ların mesleklerinde veya toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda sürekli bilgilerini tazelemesi, geliştirmesi, yenilikleri takip etmesi kaçınılmaz bir ihtiyaç olmaktadır. Zira, toplumun içinde bulunduğu sorunları tespit etmek, bunlara çözümler üretmek, toplumun geleceği açısından herkese ayrı bir '**bireysel ve toplumsal**' sorumluluk yüklemektedir.

Sorumluluk taşıyan birey veya kurumlar olarak, öncelikle bilginin kaynak olarak kullanılması ve her türlü teknolojik imkanın değerlendirilmesinde önemli görevlerimiz olduğu, bilhassa yaşadığımız konjonktörde daha da önem arz etmektedir. Tamamen indi inanç ve yorumlarla oluşturulan dayatma düzenlemeler, böyle bir ortamda yaşamayı zül addedenlere bir fırsat sunmaktadır.

Toplumun inanç ve kültürel yapısı, gelenekleri ve istikbale ilişkin idealleri; toplumu bilgilendirme konusunda ideali olanlar ile, ideali olması gerekenlere önemli referanslardır.

Bu referanslar maya olarak kullanılmadan yapılacak her türlü düzenleme, daha öncekiler gibi dönemsel olarak değiştirilmeye, bozulmaya mahkum olacaktır. Bunda en önemli etken, uygulama zeminini hukuken ve siyaseten ortadan kaldırmaktır. Peki bu nasıl yapılabilir?

Hukuk toplumu oluşturmak veya toplumu hukuk devletine kavuşturmak için öncelikle hukuk toplumuna geçişi sağlamayı arzu edenlerin, bu arzularını sadece sloganlarla toplu-

ma sunmaları kafi gelmemektedir. Devleti, toplumu ve bireyi eşit haklara ulaştırma çabalarımızı, öncelikle kişiler arasında yürürlükte olan özel hukukun geliştirilmesi, bununla birlikte kamu hukukunun, özel hukuka ve temel hak ve özgürlüklere bağlılığının gerçekleştirilmesi yönünde yoğunlaştırılmak zarureti vardır. Bu çabalar, neyi nasıl yaptığını farkında olanlar için hem bir anlam ifade edecek, hem de bu gayretin sonucu hukuk toplumunun gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Sözümüz Kime?

Sözümüz, öngördüğümüz neticelerin sadece siyasi iktidar eliyle gerçekleşmesini bekleyenlere değildir. Kimsenin de böyle bir beklenti içinde olmasını arzu etmemekteyiz. Hukukun ve hukuk toplumunun gerçekleşmesi sadece siyasi iktidarlar elinde olabilseydi, yaşadığımız günleri daha bir mutlu geçirebilirdik. En azından Türkiye'nin mevcut hukuk düzeni ve buna bağlı olarak oluşturulmuş siyasi yapısı buna müsait değildir.

Zaman zaman gücünü alması gerekli halkın dışında sair güçlerden aldığı icazetlerle kurulmuş, zaman zaman da tek bir insanın iki dudağı arasında sıkışmış yapılardan hukuk toplumunun oluşmasına katkı beklemek hayal olacaktır. Hatta böyle bir beklenti sonucu, mevcut hakların daha da geriye gitmesine tanık olabiliriz ve olmaktadır.

Batı medeniyetinin ulaştığı ve bizlere de ulaştırdığı bilgi ve teknolojinin insani amaçlarla kullanılmasını başkalarından beklemek mümkün olamadığına göre, bilgi ve teknolojiyi kitlelere hakim olabilmenin bir aracı olarak kullananların amaç ve eylemlerini insanımıza aktarabilmenin yollarını araştırmalıyız. Kanuni düzenlemelerde en azından bir asırdır insanca yaşamının kurallarının oluşturulmadığının sebeplerini anlatabilmeliyiz. Türk Hukuk sisteminin tepeden belirleyiciliğine, merkezîyetçiliğine karşı, oluşturulmasına tüm bireylerin ve kurumların katıldığı bir hukuk sisteminin var olabileceğini gösterebilmeliyiz.

İnsanların inançlarını tebliğ etme sorumlulukları nasıl ki sadece dilleri ile anlatmakla yerine getirilemez ve bununla birlikte ifade edilenlerin nefiste ve toplum içinde yaşanılır kılınması zaruret ise; hukuk toplumunun oluşmasında kendilerini sorumlu hissedenlerin, bir erdemli topluluğu biçiminde, inandıkları ve arzuladıkları hukukun ve sisteminin ilkelerini ve örnekliklerini göstermeleri zorunluğu vardır.

Aydınlar ve Hukukçular

Toplumu bilgilendirme konusunda her kesime düşen sorumluluk, bilhassa kaos dönemlerinde aydınlar ve de hukukçular için daha fazladır. Bu sorumluluk ise, bireysel ve toplumsal anlamda iki boyutlu olarak üzerimizdedir: Bireysel ve toplumsal. Birey toplumun en küçük birimi, aile toplumsal hayatın en önemli çekirdeği, kurumlar da toplumsal hayatın yapı taşlarıdır. Birey, mevcut müktesebatını ortaya koyduğunda ve geliştirdiğinde, aile hukuka bağlılık ve uygulama yönünde örneklik gösterdiğinde, kurumlar da tüm bu bileşenleri sistematik bir şekilde toplumun önünde projelendirip uygulamaya koyduğunda, hukuk toplumunun ve hukuk toplumunun sonucu hukuk devletinin belirtilerini görmek mümkün olabilecektir.

75 yıllık süreçte, ‘devamlı matine’ yaşadığımız ihtilal ve ara rejimlerde gösteremediğimiz fikri berraklığımızı ve **içimizde geliştirdiğimiz uzmanlıklarımızı**, ara rejimleri emirnamecileri ‘**Kraliyet Mabeyincisi, Kapı Kulu Kanun Adamlarına**’ (hukukçulara değil) karşı kullanma günlerinin geldiği görülmelidir.

Yolun Yarısında Yarım Kalanlara

Hukukun evrensel ilkeleri tüm dünyanın gündemine girmiş ve uluslar bu ilkeleri benimseme yönünde mücadelelerine devam ederken, Türkiye aydınlarının ve bilhassa hukukçularının önemli bilgi ve enformasyona sahip olduğu tespitinden de hareketle, hukuk bilgisinin her türlü teknolojik imkanlar da kullanılarak, hukuk toplumu oluşturulması yönünde önemli görevler önümüze konmuştur.

70’li yıllarda, bir cemaat toplumu hayaliyle gerçekten önemli görevler ifa etmiş olup da, canla başla topluma yön vermeye çalıştığımız mücadele ortamından, günümüz teknolojisini en üst düzeyde kullanabilen ve tüm dünya ve insanlık bilgisine ulaşmış, henüz üzerine ölü toprağı serpilmemiş çağdaş geçliğin (bilgiyi kullanabilen anlamında) beyin gücü ve enerjisiyle donanmış bilgi ve teknoloji ortamına geçiş yapmanın vakti geçmemelidir.

Bir dönem **hesapsız adananların**, kendilerini yolun yarısında kaldıklarını hissettikleri 80’li, 90’lı yılları geride bırakmaları, başladıkları uzun koşuyu sürdürmeleri, erken çocukluklarında yaşayamadıklarını yaşamının imkanının kendilerine bahşedildiği günlerde bilgi toplumu, hukuk toplumu mühendisliğinde yeniden bilenmeleri vaktidir.

Birçoğu sadece siyaset, sadece ticaret veya sadece meslek icra ediyor olsalar da, en güzel ve en verimli neticelerin zor günlerde alınabileceği gerçeğinden hareketle, siyasetin de, ekonominin de belirlendiği **Hukuk Meydanı**’na inmeleri farz-ı ayn olmuştur.

Muharrem BALCI